

Samhällsvetarnas språk

Henrik Gundenäs

Under de senaste tjugo åren har jag yrkesmässigt sysslat med att översätta samhällsteoretiska böcker och artiklar från engelska till svenska, en del av dem skrivna av svenska akademiker, och språkgranska svenska samhällsvetenskapliga texter, ofta skrivna av sociologer eller statsvetare. Det jag kan ha att säga om samhällsvetenskapens språk bygger alltså på mina erfarenheter som språklig praktiker och är inte frukten av någon egen språkvetenskaplig forskning.

Det kan finnas vissa likheter mellan forskaren och den skönlitterära författaren. Den som vill bli forskare eller författare måste genomgå en längre initieringsperiod. Endast den som internaliserat normerna på området, som lärt sig att produktivt bruka sin frihet – den akademiska eller den konstnärliga – kan åstadkomma något som gäller för vetenskap respektive litteratur. I regel krävs det många års utbildning och praktisk yrkesutövning innan man blir fullt ut erkänd av kollegorna inom fältet.¹ I båda fallen handlar det inte minst om att lära sig behärska ett disciplinerat språk.

Den aspirerande författaren kan lära sig att skriva på folkhögskolekurser, exempelvis den i Skurup eller den på Biskops-Arnö, medan den blivande forskaren lär sig det språkliga hantverket under forskarutbildningen. Men här upphör likheterna: studenten på Biskops-Arnö skriver sina svenska prosa- eller poesiförsök under handledning av en yrkesverksam författare, medan doktoranden tidigt får höra att det nog vore bäst att övergå till engelska, åtminstone om det är en samhällsvetenskaplig avhandling som ska skrivas. Om vi håller oss till statsvetenskapen, blev sex svenskspråkiga och åtta engelskspråkiga avhandlingar framlagda vid svenska lärosäten år 2010. Tolv år senare, 2022, var motsvarande tal tre och fyrtyotvå. De svenskspråkiga monografierna minskade under samma tidsperiod från 50 till 15 procent (Roos 2023; se även Malmström & Pecorari 2022). Det är en mycket stor förändring på ganska kort tid. Till de praktiska konsekvenserna hör rimligen att det blir allt svårare att hitta lärare

1 Det är en ganska grundläggande synpunkt, men på tal om den akademiska friheten i detta sammanhang, se vidare till exempel Hämäläinen 2023: 147–148.

som kan undervisa om sådant som svensk förvaltning eller svensk politisk historia (se t.ex. Henrekson 2024).

Egentligen är det förvånande att så många svenska samhällsvetare har lärt sig bemästra sin vetenskapsgrens engelska språkvarietet redan i sina avhandlingar. Många av dem som huvudsakligen publicerar sig på engelska, kanske sedan många år, kan också vid behov skriva bokkapitel, rapporter eller debattartiklar på klar och ändamålsenlig svenska. Desto mindre förvånande då att andras engelska aldrig riktigt vill ta sig, åtminstone inte i texter med höga formella krav på språket. De som skriver på sitt modersmål tycks å sin sida inte alltid vara praktiskt medvetna om att ett genomreflekterat språk inte formulerar sig självt. Och särskilt påtagligt för mig som språkgranskar är att de mer typiska engelska språkdragen i ökande utsträckning färgar av sig på svenskan.

En utgångspunkt för den här texten är att samhällsvetaren bör uppfatta språket som ett precisionsverktyg: som själva redskapet för ett disciplinerat tänkande och som det enda meddelelsemedlet när det tänkta ska uttryckas, vare sig de förmodade läsarna är andra forskare eller en bredare allmänhet. Det är en truism, men vi tänker genom språket – därav uttrycket ”ordets makt över tanken”.² Den makten kan utövas på olika sätt. Poeten strävar efter att tillvarata ordens stämmningsrikedom och bevara deras mångtydighet. Samhällsvetaren vill tvärtom fixera deras innebörd, åtminstone tillfälligt, så att de inte verkar suggererande utan maximalt klagörande. Men när orden inte väcker några föreställningar alls upphör de i båda fallen att utöva makt: varje typ av språk, utom det rent matematiska språket, är ett system av associationer. I samhällsvetenskapliga sammanhang gäller att ett språk som inte tjänar sitt syfte, ett språk som är oklart och osammanhängande, väcker frågor om författarens tankereda och gör läsarens kunskapsutvinning osäker.

Jag vill gärna trycka på detta dubbla förhållande. Utan en stor uppsättning språkliga verktyg kommer den enskilde forskaren inte så långt i någon del av sitt arbete. Utan ett brett register blir det helt enkelt inte möjligt att sortera in föremålen och benämna dem, alltså beteckna dem med lämpliga ord – inte bara ord med godtagbara lexikaliska innebörder, utan också ord som leder tanken rätt. Ytterst gäller det inget mindre än själva möjligheten att abstrahera, göra distinktioner, bilda begrepp och teoretisera (se vidare Swedberg 2014: kapitel 3). Men språket är ju i samma mån något helt gemensamt, själva grunden för det sociala, det som sätter oss i stånd att komma i kontakt med andra människor. Vi har alla del i språkvetandet; det är en allas gemensamma egendom. För

2 Ursprungligen ”språkets makt över tanken”, ett uttryck som förstås inte ska fattas helt bokstavligt: ”Språket är ett alster av tanken, men utan språket skulle tankens vingar vara bundna” (Tegnér 1880: 21, normaliserad stavning). Redan Joubert (1754–1824) skrev: ”I själva verket är det ordet som fullföljer tanken och ger den ett eget liv. Det är genom ordet som tanken kommer i dagen” (Joubert 1838, sv. övers. Alexandersson 1969: 50). Det handlar alltså inte här om Francis Bacon's *idola fori*, ”torgets gyckelbilder”, vanföreställningar som uppkommer på grund av språkets makt över tanken.

samhällsvetaren blir den enkla frågan: Hur kan jag uttrycka det jag tror mig ha förstått så att andra också förstår?

Som översättare och som språkgranskare är jag beredd att tillämpa en sådan språksyn på alla typer av samhällestexter, om det så rör sig om forskningstexter eller populariserande framställningar, oberoende av teoretiska perspektiv och metodiska inriktningar. Jag utgår alltså från att författaren vill meddela sig med läsaren och att allt kan göras fattbart. Det har ingen betydelse var någonstans på spektrumet mellan diskursanalys och rationalism en text befinner sig, men givetvis försöker jag att vara lyhörd för de speciella krav som den aktuella text-typen ställer.

Jag påstår att samhällsvetarna uppvisar sinsemellan ojämn behärskning av den sorts svenska och den sorts engelska som är speciella för deras ämnen. Även om jag inte vågar uttala mig om totalsituationen, tror jag att det finns risk för en utveckling mot ett tillstånd där ingetdera språket fullt ut fungerar som forskningsspråk såvida man inte börjar ägna det språkliga hantverket större uppmärksamhet och omsorg. I det som följer ska jag försöka förklara mig.

* * *

En del fadäser i svenskspråkiga forskningstexter tyder på att författaren har glömt det han eller hon en gång lärt sig. Man kan till exempel ha 'förståelse för' den svenska narkotikapolitiken, alltså ha klart för sig att den svarar mot vissa problem och sympatisera med försöken att lösa dem, men man behöver inte för den skull ha utvecklat en 'förståelse av' den, en grundad mening eller en teoretisk uppfattning om de vägledande principerna för arbetet med förebyggande, behandling och kontroll. Om man nu verkligen har arbetat sig fram till en förståelse i den senare betydelsen, kan man ha varit hjälpt av 'ett flertal' forskare som undersökt saken förut, men knappast av 'flertalet' forskare, det vill säga de flesta forskare i hela Sverige eller världen. En grupp forskare kan ha undersökt narkotikapolitiken i några andra länder och därvid funnit ett annorlunda sätt att gripa sig an problemen 'i de flesta länderna' eller 'i flera av länderna', men knappast 'i de flesta länder', det vill säga i över hälften av världens länder, och förmodligen inte heller 'i flera länder', det vill säga i ett obestämt antal länder. Alla sådana språkliga detaljer påverkar betydelsen av det man faktiskt påstår.

Ett mer speciellt drag i just forskningstexter är de många vaghetsmarkörerna. I grund och botten är det förstås bra om man som forskare undviker att påstå något som man inte har full täckning för. Kanske är man också angelägen om att göra läsaren delaktig i alla modifikationerna och undantag.³ Men i sin strävan

3 Ätminstone Jeremy Bentham tillskrevs ett sådant ädelt motiv: "Benthams stil var på senare tid, som bekant, tung och trög till följd av övermått på goda egenskaper, särskilt en stark känsla för noggrannhet, som kom honom att inskjuta förbehåll ända fram till själva hjärtat i satsen [...]” (Mill 1873, sv. övers. Ahlberg 1925: 95).

att hålla ryggen fri eller att inskränka sina anspråk till det som med säkerhet kan sägas riskerar forskaren att producera satser med oklart meningsinnehåll; alltför många vaghetsmarkerande uttryck gör det helt enkelt svårt för läsaren att förstå vad författaren vill ha sagt. Särskilt stora blir svårigheterna om författaren har skjutit in flera förbehåll i samma sats utan att säga något om var, när eller hur de gäller. Ett fingerat exempel med vaghetsmarkörerna kursiverade: ”Vi tror att en *delvis* ny bild av den svenska narkotikapolitiken *kan* framträda om *några* av dess *mer* typiska drag ställs mot de *ibland* *ganska* annorlunda behandlingsformerna i *flera* av grannländerna.” Med den sortens formuleringar vill författaren helgardera sig och slippa ta ansvar för de eventuella konsekvenserna av ett klart uttryckt påstående. (Jag är själv inte oskyldig! I den här textens andra stycke skrev jag: ”Det *kan* finnas *vissa* likheter mellan forskaren och den skönlitterära författaren”, en formulering som ligger precis på gränsen och som hade överträtt en gräns om inte de följande meningarna klargjort vad jag menade.)

En tredje typ av brist gäller vad som kan kallas överanvändning av vissa akademiska brukstermer. Alla texter försvagas om samma ord eller uttryck upprepas alltför ofta eller alltför nära varandra i texten.⁴ Samhällsvetenskapliga forskningstexter skiljer sig häri från andra texttyper endast i fråga om vilka ord som överflödar och alltså ägnas bristande uppmärksamhet. Som forskare behöver man inte hela tiden ’fokusera på’; fullgoda alternativ är ’koncentrera sin uppmärksamhet på’ (eller bara ’uppmärksamma’), ’inrikta sig på’, ’fästa avseende vid’. Det kan finnas skäl att omväxlande skriva ’undersöka’, ’studera’, ’utforska’ och ’skärskåda’ för att inte ständigt behöva upprepa ’se på’. Och varför ideligen skriva ’generera’ om man inte menar något annat än ’skapa’ eller ’frambringa’?

En del ord och fraser har något högtidligt över sig, till exempel ’ämna’, ’dylik’, ’enär’, ’till yttermera visso’. Den som överanvänder sådana ord i en text vars stoff är av mer prosaisk karaktär utsätter sig för risken att uppfattas som något löjlig. Man hade kunnat tala om kriablonster om det ordet fortfarande betydde något. Men när hela texten präglas av ett slags fänig uppblåsthet skulle jag vilja tala om *pekoral*, som brukar förknippas med grandiosa misslyckanden i dikt, men som skulle kunna beteckna varje storslagen ambition som på grund av någon diskrepans mellan anspråk och förmåga faller platt till marken så att framställningen blir ofrivilligt komisk. Mig veterligen är *pekoral* i svenskt samhällsvetenskapligt skrivande ett utforskat område, men i antologin *Tre sekler av svenska pekoral* finns ett exempel på *pekoral* i sakprosa, nämligen

4 Den som vill fördjupa sig i denna fråga som vetter mot *stil* kan gärna läsa om hur August Strindberg ständigt arbetade med att stärka språket och hålla sitt ordflöde under förnuftets kontroll: ”Han skyr upprepningar som pesten, medveten om hur varje text försvagas av dem. Till och med ord som blott avlägset ljudar med varandra motar han bort” (Lagercrantz 1979: 444; se vidare Kärnell 1962 samt, beträffande stil i allmänhet, Lagercrantz 1985: kapitel 7, 17).

lantbrukaren och riksdagsmannen Carl Johan Jonssons högstämda skildring av en tågresa till Norrland. Den innehåller också ett västgötaklimax: Upplands ”stora samt jämna åkertegar [...] torde vara väl skötta” – men den saken kunde tyvärr inte kontrolleras eftersom det var mörkt när tåget dundrade förbi (Möller 2019: 134; Jonsson 1922).⁵

Alla som ägnar sig åt sakprosa snarare än konstprosa bör skriva bara så svårt som tanken kräver. I samhällsvetenskapliga sammanhang tillkommer att författaren bör söka sig bort från de mer formelartade formuleringarna, eftersom texten annars kan uppfattas som jargongmässig, det vill säga slentrianmässigt kalkerad på ett visst sätt att tala eller skriva snarare än vittnande om egen bearbetning av stoffet. I många samhällsvetenskapliga texter talas om ’omförhandling’ i alla möjliga sammanhang utöver regelrätt förhandling. Ofta vill man nog bara säga att alla samhällsförhållanden är stadda i förändring och att det inte råder fullt samförstånd om önskvärd riktning, ibland kanske att någon händelse har föranlett ’omprövning’. Som läsare kan man ibland undra vad författaren säger sig göra genom att ’konceptualisera’ – begreppsliggöra, definiera, ringa in, nå en djupare förståelse? Och aldrig har det väl förekommit så många ’utmana’ och ’utmaning’ i svenskspråkiga samhällsvetenskapliga texter som under de senaste tio–femton åren. Mönstret är förstås engelskans *challenge*. Även om betydelseerna av det engelska verbet och substantivet är ungefär lika oklara som svenskans ’utmana’ och ’utmaning’ på tal om annat än uppfordran till kamp, kan den som strävar efter klarspråk vilja skriva eller åtminstone variera med ’sätta i fråga’, ’bestrida’, ’trotsa’, ’hota’ respektive ’svårighet’, ’protest’, ’inspiration’, ’eggelse’ beroende vad som närmast avses – eller hitta på något nytt. Här kan också noteras att både engelskans *challenge* och svenskans ’utmaning’ i denna ”specialbetydelse” är inlånade från politiken eller näringslivet och alltså saknar samhällsvetenskaplig grundbetydelse; de är ett slags luftpastejer utan tydlig adress.

Den skrivande samhällsvetaren bör sträva efter klarspråk, men som jag redan antytt finns det ingen anledning att undvika ett bild- och associationsrikt språk. I åtminstone fyrtio år har det stått någorlunda klart att metaforen inte är något tillfälligt stilmedel: lingvisterna George Lakoff och Mark Johnson ville visa att hela vårt begreppssystem och själva våra tankeprocesser är av metaforisk karaktär (Lakoff & Johnson 1980). Problemet med ord som ’omförhandling’ och ’utmaning’ är alltså inte att de är metaforer, bilder, att det förra ordet

5 Begreppet ’pekoralt’ tycks vara unikt för svenskan, vilket i viss mån försvårar internationella jämförelser. På engelska kan man tala om *doggerel* i betydelsen ’grötrim’, ’karamellvers’. Men i det här sammanhanget handlar det snarast om den olyckliga tendens att ”förklä banaliteter till djupsinnigheter” som den brittiske socialpsykologen Michael Billig går hårt åt i sin bok om konsten att skriva dåligt och lyckas inom samhällsvetenskapen (Billig 2013: 2). Det svenska begreppet illustrerar ett intressant översättningsproblem, nämligen den i svensk text sparsamma förekomsten av ord som saknar direkta motsvarigheter i ”källspråket”, vare sig det rör sig om regelrätt översättning eller diskussion av utländsk litteratur.

i vissa fall ska leda tankarna till något annat än parternas försök att nå en ny överenskommelse av kompromisstyp och att det senare ordet i allmänhet ska beteckna något annat än den ena partens uppfordran till kamp. Problemet är att bilderna har bleknat och blivit ottydliga i de sammanhang där de används, att de inte väcker några särskilda associationer och därför tvingar fram en vansklig tolkning. I dessa liksom i många andra fall kan författaren behöva hitta nya bilder, och han eller hon behöver under alla omständigheter hålla sitt bildspråk under kontroll.⁶ I samhällsvetenskapligt skrivande ligger den omsorgsfullt valda bildens värde i att något som läsaren trots sig vara väl bekant med plötsligt blir genomlyst på ett oväntat sätt, att någonting faktiskt klarnar. Den stereotypa bilden kan tvärtom fördunkla eller förvirra, i synnerhet om den krockar med en annan bild. (Många exempel på ologiska sammanblandningar av bilder, så kallade katakreser, finns i Melin 2012.)

Det kan vara praktiskt svårt för språkgranskaren att avgöra huruvida kliché-artade bilder och jargongmässiga uttryck bör åtgärdas eller tolereras. En del faller uppenbarligen utanför språkvårdens område: de många förekomsterna av signalord som 'hållbarhet', 'innovation' och 'tillit' beror till största delen på trender i anslagsfördelningen till forskning. Annat, eller i själva verket det mesta, måste tas om hand av sakkunniggranskare eller redaktörer, om så bara därför att den som språkgranskar inte kan ta betalt för nedlagt arbete. Men om det finns förtroende för språkgranskaren kan det vara möjligt att åtminstone diskutera en typ av jargong som lätt uppstår när författaren vill markera sin tillhörighet till en viss skolbildning men skriver på ett för oinvidiga svårbegripligt sätt, ofta i efterbildning av någon ledande teoretiker. Beryktad för sitt snåriga skrivsätt var den amerikanske sociologen Talcott Parsons, vars bok *The Social System* C. Wright Mills ansåg sig kunna översätta till fyra stycken begriplig engelska. Mills var ute i polemiskt ärende: han ville visa att Parsons teori inte kunde göra reda för makt, konflikt och historisk förändring. Men han ville också fästa uppmärksamheten på en viss typ av esoteriskt språkbruk som undanskymde att budskapet egentligen var ganska lätt att sammanfatta: framställningen var "fördunklad av ordmarängar" (Mills 1959, sv. övers. Bergryd 1985: 52). Numera finns det inte så många anhängare av just Parsons, men marängerna och pastejerna har knappast blivit färre.

Jag ska bara som hastigast beröra en sista typ av anspråksfullhet som har en del företrädare bland samhällsvetare. Den yttrar sig i den inte så blygsamma ambitionen att åstadkomma en radikal kritik genom att dekonstruera själva språket. Man uppfattar själva förnuftet som betänkligt, som ett tortyrinstrument rent av, och man vill rasera de indelningar som den västerländska logocentriska

6 Frågan om huruvida de samhällsvetenskapliga klassikerna hade full kontroll på sitt bildspråk, eller om bilderna för dem blev "pseudobokstavliga begrepp", är intressant men ligger utanför vad som kan behandlas i den här texten; se vidare Asplund 2002: 101–119.

traditionen har tvingat på oss. Jorge Luis Borges kunde leka med möjligheten av en helt annorlunda logik, där djuren sorterades in i kategorier som ”(a) de som tillhör kejsaren, (b) balsamerade djur, (c) de som är dresserade, (d) spädgrisar, (e) sjöjungfrur, (f) sagodjur, (g) herrelösa hundar, h) de som ingår i denna klassificering” och så vidare (Borges 1952, sv. övers. Cullhed & Gedin 2019: 283). Men den samhällsvetare som ser språket som ett fängelse och försöker bryta sig ut genom att trotsa logikens lagar ska finna att väggarna bara kryper närmare: då blir språket verkligen ett slutet rum varifrån inga meddelanden kan smugglas ut. Om detta finns det givetvis olika meningar, och i det praktiska arbetet kan språkgranskaren inte inlåta sig i språkfilosofiska diskussioner.

Jag skulle kunna ta upp många andra typer av brister i samhällsvetenskapliga texter. Inte minst syftningsfelen är en vanlig källa till missförstånd. Långa, vindlande meningar med flera objekt och inskjutna bisatser gör det särskilt viktigt att hålla rätt på sådant som ’de’, ’dem’, ’dess’ och ’deras’. Författaren kan också resa en mur mot läsaren genom att börja uttrycka en i och för sig okomplicerad tanke men avsluta inte den utan en annan tanke. I följande fingerade mening leder en sådan oreda till felaktig syftning: ”I motsats till den missbruksvård som bedrivs i de övriga studerade länderna, blir vår slutsats att ansvariga politiker i Sverige har visat svalt intresse för evidensbaserade metoder.” Även om man läser välvilligt snarare än ogint – och alltså bortser från den påstådda motsättningen mellan ett visst arbetssätt och författarens slutsats – blir innebörden oklar: skiljer sig länderna åt i sitt intresse för evidensbaserade metoder på det aktuella området eller i sin tillämpning av dem; utgör påståendet om de andra ländernas missbruksvård en utgångspunkt eller en del av slutsatsen?

Men allt jag kan ha att säga om vikten av klarspråk, tankereda och uttrycks-skärpa har egentligen redan sagts bättre av språkvetaren och språkvårdaren Erik Wellander. Hans klassiska språkriktighetshandbok *Riktig svenska* är fortfarande värdefull för alla som sysslar med att skriva och kanske särskilt för dem som söker precision i uttrycket, eftersom han starkt betonar språkets logiska sida: ”I själva verket har ingen logik fack nog att sortera in alla de tankefel, som avspeglas i mindre noggrann skriftlig framställning. Ofta är tanken helt enkelt slarvig, fumlig, suddig, och det språkliga uttrycket måste då bli oskarpt” (Wellander 1939: 527; se vidare särskilt s. 514–590). En del av hans många anmärkningar på brutna logiska sammanhang, ologiska förbindelser och förväxlingar av orsak och verkan kan verka onödigt småaktiga. Samtidigt är det uppenbart att detta det språklogiska som han fäster så stort avseende vid är knutet till det språksociala – utan följdriktighet i framställningen rämna bron mot läsaren – och hans tendens till felfinneri kan man helt enkelt bortse från.

Det är möjligt att de typer av brister som sysselsatte Wellander och som också sysselsätter mig har blivit vanligare. Det är också möjligt att vagheter,

stilgrodor, metaforkrockar, jargong – sådant som alltid har diskuterats – passerar mer oförmärkt numera. Men det som med säkerhet har hänt under de senaste tio-tjugo åren är att engelskan alltmer lyser igenom i svenskspråkiga texter. När jag här talar om svagheter i svenska akademikers skriftalster, måste jag därför komma in på engelskans inflytande på ett sätt som kanske inte var nödvändigt för de samhällsvetenskapens språkvårdare som var verksamma för några decennier sedan. Det enskilt tydligaste tecknet på engelskans starkare ställning är förstås mängden engelska begrepp som står oöversatta, och jag vill gärna först säga något om varför detta kan uppfattas som ett problem.

I humanvetenskapliga sammanhang är det alltid möjligt att översätta. Under mina år som översättare har jag aldrig varit med om att något begrepp varit "oöversättligt", även om det förstås kan vara mer eller mindre svårt att åstadkomma något som är både språkligt och innehållsligt övertygande. Även när man själv ska skriva är det inte bara möjligt utan också lämpligt att översätta, eftersom det är först när man åstadkommer en svensk tolkning som man klargör för sig själv och sina läsare hur man vill uppfatta innebörden av ett omdiskuterat begrepp.

Vid svensk begreppsbildning gäller precis som vid teoriutveckling att man prövar, förkastar och kommer på något bättre som får gälla provisoriskt tills något föranleder omprövning. Michel Foucaults begrepp *gouvernementalité* översattes på minst fyra olika sätt (fem om man räknar med den engelska översättningen *governmentality* i svenska texter) innan någon föreslog 'styrningsrationalitet', som numera blivit den gängse översättningen (Foucault 1994 [1978], sv. övers. West 2010). Utmärkande för svenskan är ju den flitigt utnyttjade möjligheten att bilda sammansättningar, en nästan outtömlig källa till begreppsliga nybildningar.

I Chantal Mouffes bok *Agonistics*, som i min svenska översättning från 2016 heter *Agonistik*, talas om *articulation of contingent practices* (Mouffe 2013, sv. övers. Gundenäs 2016: 42, 178). Jag gissar att många svenska läsare av originalet skulle utgå från att *articulation* måste återges med 'artikulering' eller 'artikulation', men det är inte så alldeles självklart. I en tidigare bok klargör Mouffe att hon (och Ernesto Laclau) avser något som upprättar en förbindelse mellan olika element på ett sådant sätt att deras identitet förändras (Laclau & Mouffe 1985, sv. övers. Edenborg 2008: 157). Det förefaller som om hon anknyter till (minst) en av ordets engelska betydelser: "i konstruktion eller mekanism av människohand: fog eller förbindelse, särskilt sådan som medger rörelse" (OED, uppslagsord "articulation" I.3.c). Betydelseregistret på svenska är snävare: 'artikulation' kan beteckna frambringande av språkljud eller möjligen i vidare bemärkelse något slags formulering eller utformning av budskap. Detta är ju något helt annat än upprättande av förbindelse mellan olika element, och 'artikulation' framstod inte för mig som en möjlig översättning. Till slut stannade jag för 'sammanfogning'.

Det kan mycket väl finnas bättre översättningar! Men jag provade något, och mitt förslag kan göra det lättare för dem som ska bilda sig egna uppfattningar av begreppets innebörd.⁷ Vi tänker alla genom språket. Den som dessutom yrkesmässigt sysslar med att förmedla eget eller andras tänkande bör inte gömma sig bakom svåra begrepp, utan översätta dem, använda dem och tänka vidare genom dem. I många eller kanske de flesta fall finns det hjälp att få i form av redan etablerade svenska begreppsöversättningar. För den enskilde forskaren är de inte alltid direkt brukbara, men för det mesta är de åtminstone riktningsgivande. Och när man ser sig tvungen att bilda något nytt som inte genast röjer sitt ursprung, kan man enkelt upplysa den mer initierade läsaren om vilket begrepp som blivit översatt genom att sätta det utländska ordet inom parentes invid det svenska första gången det nämns i texten. Kanske behöver man inte längre redovisa att 'styrningsrationalitet' är den svenska motsvarigheten till *gouvernementalité*, men givetvis bör man någonstans upplysa läsaren om att 'sammanfogning' är en översättning av *articulation*.

Kanhända låter man sig inte övertygas av dessa argument. Då frågar jag: Varför skulle översättaren – och den skrivande samhällsvetaren – göra halt vid just begreppen? Uttrycker inte begreppet en tanke i sammanträngd form, och är det inte översättarens likaväl som författarens uppgift att ge språklig form åt ett tankeinnehåll? Det är retoriska frågor, men jag menar verkligen att den som tycker annorlunda bör förklara sig: Var det dumt att fundera på innebörden av *gouvernementalité* och till slut komma fram till översättningen 'styrningsrationalitet'? Borde man ha nöjt sig med den försvenskade formen 'governmentalitet' (som för övrigt är uppslagsordet på svenska Wikipedia)? Eller gäller idén om ööversättlighet bara engelska begrepp?

Engelskans inflytande stannar förstas inte vid de ööversatta eller direktöversatta begreppen. Många svenskspråkiga forskningstexter bär spår av engelskan genom valet av bilder, uttryck och vändningar. När jag språkgranskar försöker jag ofta lista ut vad som kan dölja sig bakom den svenska formuleringen. Det kan verka som om författaren har "tänkt på engelska" även under skrivandet på svenska. I praktiken handlar det väl oftast om att han eller hon har bedrivit sin forskning i anslutning till en engelskspråkig litteratur som blivit läst i original, trots att delar av den kan finnas i svensk översättning, och underskattat översättningsmomentet när rönen ska förmedlas.

En särskild svårighet är att många engelska ord har både en vardaglig betydelse och flera fackspråkliga betydelser, medan "motsvarande" (det vill

7 Jag inser att många svenskspråkiga samhällsvetare som förhåller sig till Laclau och Mouffe i sin forskning är fullt på det klara med begreppets innebörd och ändå vill återge det med 'artikulation'. Jag menar att de därmed tänjer ut ordets betydelse över bristningsgränsen och att de mystifierar, det vill säga inger läsaren förbryllande föreställningar som är ogynnsamma för tänkandet. De å sin sida skulle förmodligen mena att jag begick en överloppsgärning genom att nogsamt översätta även i ett sådant här fall, där det får anses stå klart för alla inblandade vad som egentligen avses. Såvitt jag kan förstå bottnar den sortens konflikt i olika språkuppfattningar.

säga något så när likaljudande och från samma etymologiska rot utgångna) svenska ord inte ingår i allmänspråket samtidigt som det inte heller har alldeles samma fackspråkliga betydelser. Ovannämnda *articulation* är just ett sådant ord. Å ena sidan kan det engelska ordet helt enkelt betyda 'tal', men å andra sidan har det ett stort antal naturvetenskapliga och humanvetenskapliga specialbetydelser – bland annat ledgång, anatomiskt segment, kontaktförhållande mellan över- och underkäkständerna vid underkäkens rörelser, anslag i betydelsen tonalstringsteknik, frambringande av språkljud, ådagaläggande av något abstrakt – och så möjligen sammanfogning på tal om förbindelse mellan element i diskurssammanhang. Några av dessa specialbetydelser kan återges med 'artikulation', men rimligtvis inte alla. Man måste veta vad man gör om man väljer direktöversättningen.

Vissa engelska uttryck har både populärkulturella och vetenskapliga användningsområden. Ett exempel är *perfect storm*, som är belagt från 1718 men då i den allmänna betydelsen fullkomlig eller full storm, liksom man kan tala om *a perfect stranger*, en fullkomlig främling, en vilt främmande människa (OED, uppslagsord "perfect" A.I.5.c och "perfect storm"). För det första försöket att återge uttrycket på svenska stod förmodligen C. J. Backman, som 1873 utförde en översättning av William Makepeace Thackerays roman *Fåfångans marknad*. Här var betydelsen bildlig: "hatten gick omkring och slantarna tumlade ned i den, mitt under en riktig storm av sympati" (Thackeray 1848, sv. övers. Backman 1873, band 1, s. 98, normaliserad stavning; jfr sv. övers. Sommarström 1917, band 1, s. 96).⁸ Men redan på 1850-talet hade det engelska uttrycket fått en mer bestämd meteorologisk innebörd som den amerikanske journalisten Sebastian Junger tog fasta på hundrafemtio år senare när han populariserade det (Junger 1997, sv. övers. Järnebrand 1999).⁹ Under de senaste tjugo åren och inte minst efter finanskrisen 2007–2008 har det så kommit att beteckna alla möjliga sammanträffanden av olyckliga omständigheter som förvärrar en redan svår situation (se t.ex. Norberg 2009). Uttrycket är jargongmässigt på både engelska och svenska, men i det svenskspråkiga sammanhanget tillkommer att ordsammanställningen 'perfekt storm' är obegriplig.

Även i fråga om vissa grundbegrepp av samhällsontologisk typ handlar det ofta just om att författaren underskattar det engelska uttryckets flertydighet eller felaktigt förutsätter att det svenska uttryck som verkar ligga närmast till hands har precis samma betydelse- och associationsomfång. I svenskan är det viss skillnad mellan 'bero på' (vara orsakad av, grunda sig på) och 'bero av' (vara beroende eller avhängig av), men i engelskan täcks båda betydelserna in av *depend on*. 'Element' (*element*) kan i svenska texter beteckna ett grunddrag, en beståndsdel, ett inslag, ett moment eller en faktor, ofta oklart precis vad.

8 I N. L. Bolins översättning från 1849 är det aktuella partiet uteslutet.

9 Översättaren bör inte lastas för den svenska boktiteln, som är förlagets beslut.

'Relation' (*relation*) är ett fullt begripligt ord, men ofta menar man snarare 'samband' (en speciell typ av relation) eller 'förhållande' (ett sakläge utan inbegrepp av ömsesidighet). Det är kanske inte direkt fel att beskriva något som 'medierat' (*mediated*), men ordet är ganska vagt och möjligt att förväxla med 'medialiserat'; bättre är ofta att skriva 'förmedlat' eller 'medelbart' alltefter vad som avses. Begreppsparet struktur-aktör är etablerat på svenska, men inte sällan stöter jag på 'agens' (*agency*), ett ord som på svenska brukar beteckna en verksam eller utlösande faktor, i betydelsen aktörskap eller handlingsförmåga.¹⁰ 'Definiera' (*define*) används inte sällan i betydelsen avgränsa eller bestämma. Och redan i fråga om själva ordet 'begrepp' (*concept*) råder viss förbistring: svenskans 'koncept' kan beteckna ett textutkast, en grundtanke eller en produktplan, men inte en genom definition fixerad föreställning.

Samma sak med bruksorden. Någoting 'visar' (*show*) när det egentligen borde påvisa, röja eller lägga i dagen. Tidigare forskning sägs 'antydning' (*suggest*) när den egentligen ger vid handen detta och detta. Meningarna i en viss fråga sägs vara 'delade' (*shared*) när de tvärtom är gemensamma. Man återger ett 'explicit' (*explicit*) yttrande som förmodligen är tydligt eller kanske oförbehållsamt såvida det inte är ekvokt. Man säger sig vilja 'citera' (*cite*) när man vill åberopa eller anföra någon, 'addera' (*add*) när man vill tillägga eller tillfoga något. Man påstår att någon är 'engagerad' (*engaged*) när man menar att vederbörande är inbegripen i en diskussion eller sysselsatt med en fråga, att någon är 'investerad' (*invested*) när han eller hon har ägnat mycket tid och kraft åt en fråga som ligger särskilt varmt om hjärtat, att någon är 'informerad' (*informed*) som är uppfylld av en tanke eller en känsla. Man talar om något 'obekvämt' (*uncomfortable*) på tal om en besvärande omständighet, en olustig situation eller en obehaglig sanning. Man frågar sig hur det ska gå till att 'översätta' (*translate*) viss kunskap när man egentligen undrar hur den ska kunna omsättas i praktisk handling; man frågar sig 'vem' (*who*) som drabbas när man egentligen undrar vilka som drabbas.

Det kan också vara så att författaren omedvetet låtit sig påverkas av ord och uttryck som är vanligare i allmänengelskan än i allmänsvenskan. Man preciserar med det i och för sig inte felaktiga men ganska otympliga 'i termer av' (*in terms of*) i stället för att skriva 'i fråga om', 'vad beträffar', 'från ... synpunkt', 'ur ... synvinkel' eller 'i ... ordalag' alltefter sammanhanget. 'Exkludera' (*exclude*) används både i betydelsen utesluta och i betydelsen utestänga; inget fel i det kanske, men precisionen blir lidande. Motsatsordet 'inkludera' (*include*) har blivit betydligt vanligare än 'omfatta', 'innefatta', 'inbegripa', 'inberäkna' och så vidare även när något av de senare orden skulle ha varit att föredra (men observera att 'innesluta' inte är motsatsen till 'utesluta': det förra ordet brukar användas i fråga om belägring, på tal om något som utgör inhägnad eller hölje

10 Om svårigheten att översätta *agency* på grund av ordets mångtydighet, se dock Balibar & Laugier 2004, eng. övers. Rendall m.fl. 2014.

omkring något annat och i stående uttryck som 'innesluta någon i sina böner'). 'Mer specifikt' (*more specifically*) har nästan undanträngt 'närmare bestämt'.

Till sist är det möjligt att en del författare som rör sig med många engelskinfluerade uttryck faktiskt inte ägnar sina texter bristande uppmärksamhet eller otillräcklig bearbetning, utan tvärtom ett slags missriktad omsorg. Kanske väljer man 'rurala problem' framför 'glesbygdsproblem', 'temporal dimensioner' framför 'tidsaspekter' eller 'intermediär' framför 'mellanhand' därför att man föreställer sig att ett mindre associationsrikt språk ska bidra till större vetenskaplighet.¹¹ Men ett krånligt ord som inte är exaktare eller bildrikare än ett lättfattligt alternativ är inte klagande, utan skapar bara en nimbus av gåtfullhet kring det skrivna.

Några av de ovanstående exemplen, som kunde utökas med många fler, handlar om vad som vore bidragande till en lättflytande, lättfattlig eller kanske rent av njutbar svenska snarare än till en snårig och torftig svenska. Den allmänna uppfattningen av vad som utgör idiomatisk svenska är givetvis föränderlig – inom en snar framtid kanske det låter avigt att 'tala om något i allmänna ordalag', men där är vi inte ännu. När flera lite oformliga eller kryptiska uttryck staplas i samma mening blir texten svårforcerad helt i onödan. När dessutom prepositionerna och fraserna (i betydelsen ordgrupperingarna) röjer påverkan från engelskan, eller när till och med själva syntaxen har blivit "engelsk" på så vis att det viktigaste i satsen kommer sist, kan det uppstå ganska stora problem för läsaren även om de språkliga bristerna inte är så allvarliga tagna var för sig. Det handlar inte om purism, utan om fattbarhet.¹²

Flera av de ovanstående exemplen illustrerar dock språksituationer där etablerade svenska uttryck vrakas till förmån för engelskinfluerade varianter med något annorlunda betydelseomfång eller där felaktiga svenska ord väljs så att innebörden av det skrivna faktiskt blir en annan än den avsedda. I sådana fall uppstår en oönskad motsättning, större eller mindre, mellan det man vill ha sagt och det man faktiskt skriver. Språket bör uppfattas som ett precisionsverktyg, som sagt, och allt som skevar i framställningen minskar forskningens trovärdighet och begriplighet.

* * *

11 Sociologen Johan Asplund menade tvärtom att de främmande orden kan utöva en lockelse just genom sin klang och lyster: "När en sociolog säger eller skriver 'dissipativa strukturer' kan det vara ett uttryck för trendighet, flummighet och en hel del annat – men det kan också vara ett uttryck för ordglädje" (Asplund 2002: 26). Jag tvivlar på den tolkningen.

12 Se vidare till exempel Elias Wessén, som sammanfattar Esaias Tegnér den yngres empiriska ståndpunkt gentemot de konservativa språkriktighetsidealerna: "Överflödiga utländska ord må bekämpas – men icke därför att de är osvenska, utan därför att de är för sitt ändamål *mindre tjänliga*. Språkets nationella värde ligger icke i vissa ljudförbindelser och vissa ordformer i och för sig, utan beror på associationer" (Wessén 1970: 42, kursiv i original). På Tegnérns tid – han skrev sina språkvetenskapliga arbeten mellan 1870- och 1890-talet – var det fortfarande tyskans inflytande på svenskan som diskuterades av språkvårdarna.

Jag tror att en del svenska samhällsvetenskapliga forskare har börjat få svårt att uttrycka sig klart på sitt modersmål, vare sig anledningen är att de i stort sett har övergått till publicering på engelska och bara undantagsvis skriver på svenska, att de förhåller sig till en engelsk litteratur som de inte ger sig tid att språkligt bearbeta, att de är språkligt osäkra och ängsliga, att de inte hinner skriva och skriva om, att de är alltför lyhörda för specialjargong, att de misstror själva språket eller att de tror sig kunna skriva mer vetenskapligt genom att låna in ord och uttryck som inte väcker några direkta associationer på svenska. Inte bara så att de alltmer förlorar en levande känsla för de svenska begreppen, utan faktiskt också så att de inte längre hittar orden och i vissa mer svårartade fall kämpar med att bilda begripliga meningar.

Om det ligger något i den iakttagelsen, om det bitvis är så illa ställt med den svenska samhällsvetenskapliga prosan, vore det rimliga kanske att på sikt avskaffa svenskan som forskningspråk?

Det finns två starka skäl som talar emot. Det ena är språkpolitiskt. Alla invånare i Sverige ska kunna tillgodogöra sig ny forskning, och som myndighetsutövare har lärosätena en skyldighet att använda och utveckla svenskan. I den svenska språklagen, som varit i kraft sedan 2009, sägs en del intressanta saker. Paragraf 5: "Som huvudspråk är svenskan samhällets gemensamma språk, som alla som är bosatta i Sverige ska ha tillgång till och som ska kunna användas inom alla samhällsområden." Paragraf 6: "Det allmänna har ett särskilt ansvar för att svenskan används och utvecklas."¹³ Och paragraf 12: "Myndigheter har ett särskilt ansvar för att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas" (Kulturdepartementet 2009). Det handlar ju här inte minst om möjligheten att förmedla forskningsrön till allmänheten.

Det andra skälet är praktiskt. Det ligger i sakens natur att svårigheterna för svenska samhällsvetare som publicerar sig på engelska inte ligger på det begreppsliga planet, då de flesta av de begrepp som de opererar med är av anglosaxiskt ursprung. De eventuella bristerna ligger i stället i själva språkhandlingen, och det är inte säkert att man som svensktalande läsare genast lägger märke till dem. Det är i allmänhet först när man ska översätta som problemen visar sig, för översättning är i grund och botten ingenting annat än mycket noggrann läsning. Det kan röra sig om tvivelaktiga ordval, approximationer av företeelser som författaren inte finner de exakta orden för, jargong som rimligtvis inte bara ska markera tillhörighet utan också vittnar om en upplevd svårighet att uttrycka hela den bakomliggande tankegången på engelska – kort sagt en dunkelhet som man inte skulle ha skäl att förvänta sig hos en engelskspråkig

13 Som *Svenska Dagbladets* biträdande kulturchef Anders Q. Björkman retoriskt frågade sig i en kolumn på temat: "Om inte skolor, gymnasier, högskolor och universitet representerar det allmänna vet jag inte vad som gör det" (Björkman 2018).

forskare.¹⁴ Jag kan inte veta, men en gissning är att en språkmedveten engelsman eller amerikan som får en sådan text i sin hand reagerar ungefär likadant som jag när jag ska språkgranska viss samhällsvetenskap skriven på svenska. Om jag har rätt i det, skulle en del svenska samhällsvetare inte ha fullständig tillgång till något forskningsspråk även om vi avskaffade svenskan redan i morgon.

I de här sammanhangen talar man ibland om ”domänförlust” (där ”man” oftast är bekymrade samhällsvetare eller journalister med språkintresse snarare än språkvetare med samhällsintresse). Därmed vill man fästa uppmärksamheten på en situation där svenskan inte längre är gångbar inom en viss språklig domän, i vårt fall den samhällsvetenskapliga. Det mesta av all kommunikation sker på ett främmande språk, företrädesvis då engelska, så att få eller inga nya termer utvecklas på det inhemska språket. När lärare upphör att undervisa på svenska, när forskare upphör att publicera sig på sitt modersmål och när det inte längre utkommer några översättningar av centrala verk dröjer det inte länge förrän svenskan blir oanvändbar som forskningsspråk.

Den som ställer en sådan diagnos på tillståndet för den svenskspråkiga samhällsvetenskapen är nog inte alldeles fel ute. Men utifrån det ovan sagda vill jag lägga in ett par förbehåll (inte: ’kvalificera mitt uttalande’, *qualify my statement*). För det första har jag velat säga att det fortfarande är fullt möjligt att uttrycka sig på svenska i alla samhällsvetenskapliga sammanhang; såvitt jag kan bedöma har specialiseringen ingenstans gått så långt eller begreppen blivit så helt anglifierade att svenskan har upphört att vara ett fungerande forskningsspråk för den som bemödar sig om att hitta fram till det. För det andra menar jag att en del svenska samhällsvetare inte riktigt har erövrat den engelska språkdomänen. Kan den svenska domänen vara på väg att förloras ändå, trots att den i nuläget bara är lite dåligt underhållen och trots att den engelska domänen inte är helt vunnen? Ja, varför inte, även om det inte riktigt är en sådan dubbel halvhet som man brukar syfta på när man talar om domänförlust.

Orden spelar egentligen ingen roll så länge vi är överens om vad vi talar om. Jag tror att det finns risk för en allmän utveckling mot en situation där varken svenskan eller engelskan gör fullgod tjänst som forskningsspråk. Man hade kunnat tala om risken för en utveckling mot ett slags dubbel ”halvspråkighet” om inte det begreppet vore historiskt belastat och väckte felaktiga

14 Därmed vill jag inte säga att det engelska skriftspråket på det hela taget skulle vara bättre underhållet än det svenska. George Orwell klagade redan 1946 på att den genomsnittliga engelska författaren av sakprosa ”antingen har ett budskap som han inte kan formulera eller oavsiktligt säger något annat eller är närmast likgiltig för huruvida hans ord betyder något” (Orwell 1946, sv. övers. Poirier Martinsson 2017: 14–15, ändrad översättning). Orwell anbefalld dock engelska ord av anglosaxiskt ursprung och ogillade ord med latinska rötter: han tycks verkligen ha menat att ”språkets nationella värde ligger i vissa ljudförbindelser och vissa ordformer i och för sig” (se not 12).

associationer.¹⁵ Kanske kunde man i stället tala om risken för en utveckling mot ett slags pidginspråk på samhällsvetenskapens område, alltså ett språk utan modersmålstalare med begränsad, om än specialiserad, vokabulär och med enkel grammatik som bara reglerar det allra nödvändigaste. Med tanke på det jag inledningsvis sade om språket som själva förutsättningen för att göra distinktioner, bilda begrepp och teoretisera, säger det sig självt att ett sådant språk inte skulle räcka så långt i samhällsvetenskapliga sammanhang.

Om man som skrivande samhällsvetare aldrig får höra att det finns anledning att arbeta med språket (svenskan eller engelskan), om det inte finns några incitament för det, om man inte får verktygen för det, om man inte hinner på grund av många andra åtaganden – då är en sådan utveckling kanske inte så avlägsen. Man bör inte utgå från att den enskilde forskarens samvetsgrannhet och vilja att försaka allt för skrivandets skull utgör ett tillräckligt skydd mot delförlust av den svenska samhällsvetenskapliga domänen eller en tillräcklig garant för fullständig erövring av den engelska.

Det behöver inte bli på det sättet. Man kunde likaväl tänka sig en situation där engelskan och svenskan berikade varandra i den enskildes skrivande. Det skulle förutsätta ett aktivt arbete med det språkliga hantverket. Ett sådant arbete, som inte premieras i dagens akademiska miljöer, skulle bygga på insikten om att det inte föreligger något ett-till-ett-förhållande mellan språken, varken mellan de olika engelska och svenska fackspråken eller mellan det engelska och svenska allmänspråket. Med risk för att säga något som är självklart för de flesta av läsarna, kan en grundregel för all översättningsverksamhet vara vägledande även för den som skriver: att översätta är inte att byta ut enskilda ord mot andra enskilda ord, utan att överflytta ett helt meningssammanhang från en språklig och kulturell miljö till en annan. Att skriva svensk- eller engelskspråkig samhällsvetenskap skulle på motsvarande sätt inte vara att med hjälp av direktöversatta termer eller med halvgrumliga begrepp om hur det ska låta på engelska diskutera den litteratur som man förhåller sig till i sin forskning, utan att klarspråkligt förmedla den i målkulturens sammanhang med blick för sociala och kulturella variationer inom det studerade området.

På tal om svenskspråkig samhällsvetenskap kan jag exemplifiera med ett område som är helt genomsyrat av engelskan, nämligen management och HR (*human resources*). I litteraturen talas ständigt om sådant som *talent management*, *people analytics* och *branding*. Jag menar givetvis inte att den samhällsvetenskapliga forskare som intresserar sig för management- och HR-litteraturen helt borde undvika de engelska termerna – det vore ett orimligt och språkpuristiskt krav. Men jag menar att forskaren bör förhålla sig till dem genom att göra

15 Begreppet förknippas med den numera övergivna teorin om att många förmodat tvåspråkiga individer inte behärskar vare sig första- eller andraspråket ordentligt. Språkvetaren Nils-Erik Hansegård, som myntade begreppet, talade om "ett halvt behärskande av svenskan och ett halvt behärskande av modersmålet" apropå samer och tornedalingar (Hansegård 1968: 128).

klart vad de faktiskt kan betyda i ett svenskt arbetslivssammanhang – ’betyda’ i den dubbla betydelsen ”ha som sitt tankemässiga innehåll” och ”vara uttryck för”. Han eller hon bör också vara bekant med de svenska termer och begrepp som användes på området före 1980-talet. Frederick Winslow Taylors begrepp om *scientific management* översattes för över hundra år sedan med ’rationell arbetsledning’ (Taylor 1911, sv. övers. Wetterlund 1913) – en översättning som man kan behålla eller förkasta, men om man förkastar den bör man förklara varför (där ett skäl vore att det som åsyftas ofta är ’rationell företagsledning’). Och man bör känna till att det svenska personalarbetets pionjärer kallades fabriksstyrar, senare personalkonsulenter, och att de verkade i en miljö som präglades av de livaktiga folkrörelserna på ett annat sätt än i USA (se vidare Örestig Kling 2024). Även om *management* och *human resources* har rotat sig som svenska begrepp, har verksamheterna en svensk historia som kan göra deras sociala och kulturella innebörd annorlunda än i andra länder.

Ett sista exempel. Det finns som bekant ett tvärvetenskapligt forskningsområde som kallas *resilience research*. Här intresserar man sig för olika typer av yttre påfrestningar och den inre förmågan att stå emot dem; det kan handla om ekologisk, ekonomisk, social, organisatorisk eller psykisk resiliens. Som forskare vill man naturligtvis markera sin anslutning till det övergripande forskningsfältet genom att använda samlingsbeteckningen ’resiliensforskning’; termen är helt inarbetad i fackspråket och snart även i allmänspråket. Fortfarande gäller dock att det svenska ordet inte väcker några associationer om man inte har hört det förut, och i diskussionen av olika typer av resiliens kan det vara lämpligt att använda svenska uttryck som vore träffande i betydelsen självförklarande: motståndskraft, återhämtningsförmåga, eftergivlighet, förmåga att uthärda och gå stärkt ur kriser och så vidare – särskilt om man vänder sig till en bredare allmänhet.¹⁶ Efter vad jag kan bedöma gör man redan detta i ganska stor utsträckning.

Det handlar alltså om att faktiskt arbeta med språket utifrån insikten om att genomtänkta och pregnanta formuleringar ökar inte bara framställningens utan också tankens klarhet. Om man gick in för ett sådant arbete skulle den svenska som är samhällsvetarens arbetsredskap inte bara kunna användas utan också utvecklas, precis som lagstiftaren ville för femton år sedan när språklagen antogs.

Det finns ingen anledning – strängt taget ingen laglig möjlighet – att avskaffa svenskan som forskningsspråk, och det finns ju ingen som helst utsikt att avskaffa engelskan bland svenska samhällsvetare även om någon skulle vilja det. Men det finns all anledning att uppmärksamma det språkliga hantverket,

16 Det engelska ordet *resilience* i betydelsen ’elasticitet’ är belagt sedan tidigt 1800-tal och fick den överförda betydelsen ’återhämtningsförmåga’ redan i mitten av samma sekel (OED, uppslagsord ”resilience”). Det svenska ordet ’resiliens’ är belagt sedan 1950, men då bara i den medicinska betydelsen ’eftergivlighet hos en vävnad’ (SAOB, uppslagsord ”resiliens”).

lämpligen redan på grundnivå och i forskarutbildningen så att en del av det ”sätter sig i fingrarna”. Man kan inte förvänta sig att en fungerande parallellspråkighet ska uppstå spontant utan några aktiva insatser från universitetens och högskolornas sida.¹⁷ Mycket vore vunnet inte bara för det svenska och engelska forskningsspråket utan över huvud taget för den samhällsvetenskap som bedrivs vid svenska lärosäten om forskare, lärare och studenter bereddes tillfälle att faktiskt språkarbeta.

Språket är inte ett utanverk som man kan putsa på i mån av tid, utan en integrerande del av all framställning. Utanför den direkta undervisningssituationen finns det inga utomskriftliga sätt att förmedla forskningens rön. Man kan inte åskådliggöra dem i bild, gestikulera eller besvärja fram dem; man måste skriva. Resultatet av forskarens mödor är varken mer eller mindre än det som faktiskt står på bok- eller artikelsidan.

Litteraturförteckning

- Asplund, Johan, 2002. *Avhandlingens språkdräkt*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Balibar, Étienne, & Sandra Laugier, 2004. ”Agency”, i Barbara Cassin (red.), *Vocabulaire européen des philosophies. Le dictionnaire des intraduisibles*. Paris: Seuil. Engelsk översättning Steven Randall m.fl, 2014. ”Agency”, i Barbara Cassin (red.), *Dictionary of Untranslatables. A Philosophical Lexicon*. Princeton: Princeton University Press.
- Billig, Michael, 2013. *Learn to Write Badly. How to Succeed in the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Björkman, Anders Q., 2018. ”Would you prefer this text in English?”, *Svenska Dagbladet* den 15 maj.
- Borges, Jorge Luis, 1952. ”El idioma analítico de John Wilkins”, *Otras inquisiciones*. Buenos Aires: Emece. Svensk översättning Anders Cullhed & Andreas Gedin, 2019. ”John Wilkins analytiska språk”, *Borges II: 1945–1970*. Stockholm: Bokförlaget Tranan.
- Foucault, Michel, 1994 [1978]. ”La gouvernementalité”, *Dits et écrits*, band 3. Paris: Gallimard. Svensk översättning Kim West, 2010. ”Föreläsning 1 februari 1978”, *Säkerhet, territorium, befolkning: Collège de France 1977–1978*. Stockholm: Tankekraft.
- Hansegård, Nils-Erik, 1968. *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Henrekson, Magnus, 2024. ”Hotet mot svenskan som akademiskt språk”, *Kvartal* den 2 januari.
- Hämäläinen, Nora, 2023. ”Akademisk frihet: några reflektioner kring möjliga förhinder”, *Fronesis* nr 78–79, s. 144–165.
- Jonsson, Carl Johan, 1921. *Några minnen och erinringar från Riksdagsmännens resa genom norra Sverige år 1921*. Värnamo: K. Gustafssons tryckeri.

17 Parallelspråkighet, alltså samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden, ingår som en del i flera svenska universitets språkpolicy, bland annat de i Lund, Stockholm och Uppsala.

- Joubert, Joseph, 1838. *Recueil des pensées de M. Joubert*. Paris: Le Normand. Svensk översättning i urval Eva Alexandersson, 1969. *Tankar om böcker och författare*. Uppsala: Lundequistska.
- Junger, Sebastian, 1997. *The Perfect Storm*. New York: Norton & Company. Svensk översättning Jan Järnebrand, 1999. *Den perfekta stormen*. Stockholm: Forum.
- Kulturdepartementet, 2009. Språklag (2009:600).
- Kärnell, Karl-Åke, 1962. *Strindbergs bildspråk. En studie i prosastil*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe, 1985. *Hegemony and Socialist Strategy*. London: Verso. Svensk översättning Carl-Michael Edenborg, 2008. *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg: Glänta.
- Lagercrantz, Olof, 1979. *August Strindberg*. Stockholm: Wallström & Widstrand.
- Lagercrantz, Olof, 1985. *Om konsten att läsa och skriva*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lakoff, George & Mark Johnson, 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Malmström, Hans & Diane Pecorari, 2022. *Språkval och internationalisering. Svenskans och engelskans roll inom forskning och högre utbildning*, Rapporter från Språkrådet 19. Stockholm: Institutet för språk och folkminnen.
- Melin, Lars, 2012. *Polletten som trillade ner. Metaforer – hur förstår vi dem?* Stockholm: Norstedts.
- Mill, John Stuart, 1873. *Autobiography*. London: Longmans, Green, Reader, & Dyer. Svensk översättning Alf Ahlberg, 1925. *Mitt liv*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Mills, C. Wright, 1959. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press. Svensk översättning Ulla Bergryd, 1985. *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv.
- Mouffe, Chantal, 2013. *Agonistics. Thinking the World Politically*. London: Verso 2013. Svensk översättning Henrik Gundenäs, 2016. *Agonistik. Texter om att tänka världen politiskt*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Möller, Daniel (red.), 2019. *Tre sekler av svenska pekoral. Från Sveno Brynolphi Dalius till Bror Oskar Snygg*. Stockholm: Ruin.
- Norberg, Johan, 2009. *En perfekt storm. Hur staten, kapitalet och du och jag sänkte världsekonomin*. Stocksund: Hydra.
- OED, *Oxford English Dictionary*, nätupplagan.
- Orwell, George, 1946. "Politics and the English Language", *Horizon* volym 13, nr 76, s. 252–265. Svensk översättning Roland Poirier Martinsson, 2017. "Politik och det engelska språket", *Politik och det engelska språket & Därför skriver jag*. Stockholm: Timbro.
- Roos, Katarina, 2023. "Statsvetenskapliga avhandlingar 2010–2022. Vad hände med monografi på svenska?", *Statsvetenskaplig tidskrift* nr 4, s. 1205–1209.
- SAOB, *Svenska Akademiens ordbok*, nätupplagan.
- Swedberg, Richard, 2014. *The Art of Social Theory*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Taylor, Frederick Winslow, 1911. *The Principles of Scientific Management*. New York: Harper & Brother. Svensk översättning K. G. Wetterlund, 1913. *Rationell arbetsledning: Taylor-systemet*. Stockholm: Sveriges industriförbund.
- Tegnér, Esaias d. y., 1880. *Språkets makt öfver tanken*. Stockholm: Samson & Wallin.

- Thackeray, William Makepeace, 1848. *Vanity Fair. A Novel Without a Hero*. London: Bradbury and Evans. Svensk översättning N. L. Bolin, 1849. *Fåfångans marknad. Skildringar ur livet*, två band. Stockholm: Bonniers. Svensk översättning C. J. Backman, 1873. *Verldsmarknaden. En roman utan någon hjälte*, tre band. Stockholm: Ivar Hæggströms boktryckeri. Svensk översättning Dagmar Sommarström, 1917. *Fåfångans marknad. En roman utan hjälte*, två band. Uppsala: Lindblad.
- Wellander, Erik, 1939. *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. Stockholm: Norstedts.
- Wessén, Elias, 1970. *Om det tyska inflytandet på svenskt språk under medeltiden*, tredje upplagan. Stockholm: Norstedts.
- Örestig Kling, Johan, 2024. "Varför hatar alla HR?", *Fronesis* nr 80–81.